30/06/2020

Στην εκκλησία των Αγίων Αποστόλων στην Αρχαία Αγορά

/ Ορθόδοξες Προβολές

Ο ναός των Αγίων Αποστόλων βρίσκεται στη νοτιανατολική γωνία της Αρχαίας Αγοράς της Αθήνας, πλησίον των ορίων του υστερωμαικού τείχους της πόλεως των Αθηνών.
Πρόκειται για τον παλαιότερο σωζόμενο Αθηναϊκού ρυθμού βυζαντινό ναό. Μαζί με το Ερεχθείο είναι τα μοναδικά μνημεία της αρχαίας αγοράς, που παρέμειναν ανέπαφα μετά την ανέγερσή τους.

Ο ναός αποτελεί μουσειακό χώρο, και ως εκ τούτου δεν λειτουργείται παρά μόνο την 30η Ιουνίου κάθε έτους, την ημέρα της Συνάξεως των Αγίων Αποστόλων, ημέρα εορτής του Ναού. Συγκεκριμένα την παραμονή της εορτής, 29 Ιουνίου τελείται πανηγυρικός εσπερινός και λιτάνευση ιερών λειψάνων εντός της αρχαίας αγοράς, ενώ ανήμερα της εορτής ο όρθρος και πανηγυρική Θεία Λειτουργία.

Το περικαλλές αυτό μνημείο δείχνει να ενσωματώνεται άνετα σ’ έναν χώρο όπου οι μνήμες του παγανιστικού παρελθόντος της πόλης είναι ακόμη ζωντανές.

ΟΝΟΜΑΣΙΑ

Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων της Αρχαίας Αγοράς έχει αποκτήσει το προσωνύμιο Σολάκη, προφα-νώς από την οικογένεια Σολάκη. Η ευκατάστατη αυτή οικογένεια των Αθηνών χρηματοδότησε κατά την Τουρκοκρατία τις εργασίες αναστηλώ-σεως του ευρισκομένου στην κατοχή της βυζαντινού ναού.

Δεν αποκλείεται όμως, το προσωνύ-μιο να αποκτήθηκε κατά τον 19ο μ.Χ. αιώνα από την ευρύτερη πυκνοκατοι-κημένη περιοχή των Αθηνών «Σολάκη».

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ο ναός οικοδομήθηκε πάνω στα θεμέλια ενός Νυμφαίου (αρχαίου μνημείου αφιερωμένου στις Νύμφες) του 2ου αιώνος μ.Χ..

Κατά μία θεωρία, ο ναός χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως Βαπτιστήριο, βάσει του εσωτερικού σχήματός του. Προς αυτήν την κατεύθυνση συνηγορεί και η ευρεθείσα μαρμάρινη κολυμβήθρα με τον ανάγλυφο πλεκτό σταυρό, στον εξωτερικό χώρο του ναού. Η κολυμβήθρα αυτή σήμερα κοσμεί το προαύλιο του Βυζαντινού Μουσείου της Αθήνας. Φαίνεται ότι γύρω στο 1000 μ.Χ. το Βαπτιστήριο τροποποιήθηκε σε σταυροειδή ναό, με την προσθήκη τρούλου στηριζομένου σε 4 κίονες με ρωμαϊκά κιονόκρανα, και νάρθηκα στη δυτική πλευρά.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση η ανέγερση του κυρίως ναού υπολογίζεται στα τέλη του 10ου αιώνος μ.Χ. και σηματοδοτεί την απαρχή μιας «φωτεινής» εποχής για την πόλη των Αθηνών, που τερματίστηκε με την έλευση των Σταυροφόρων το 1204 μ.Χ.. Ο μικρός αυτός ιδιωτικός ναός, χτίστηκε για να καλύψει τις λειτουργικές ανάγκες μιας συνεχώς αναπτυσσόμενης πόλης της εποχή εκείνης.

Για την ταφή του κτήτορα του ναού και των λοιπών μελών της οικογενείας του, κατά το έθος των Βυζαντινών, προστέθηκε στο βόρειο άκρο του νάρθηκα μια μικρή επέκταση. Η σαρκοφάγος, που προφανώς στεγαζόταν στην αψίδα της επεκτάσεως αυτής, διατηρείται έως τη σήμερον.

Κατά την πολιορκία της πόλεως των Αθηνών από τον Μοροζίνι, το έτος 1687 μ.Χ. ο ναός σύμφωνα με διάφορες πηγές φέρεται να υπέστη σοβαρές ζημιές, όπως και ολόκληρη η πόλη. Οι φθορές αποκαταστάθηκαν πρόχειρα ένα αιώνα αργότερα, οπότε και προστέθηκαν μέτριας καλλιτεχνικής αξίας αγιογραφίες.
Λίγο μετά την απελευθέρωση και συγκεκριμένα κατά τα έτη 1876-1882 μ.Χ. εκτεταμένες εργασίες επισκευής έλαβαν χώρα στο ναό, που αλλοίωσαν όμως σημαντικά την βυζαντινή μορφή του, κυρίως με την προσθήκη μιας κακόγουστης επέκτασης στη δυτική του πλευρά. Πολλά τμήματα του αρχικού τέμπλου μάλιστα, χρησιμοποιήθηκαν σαν υλικά κατασκευής της νέας πτέρυγας αυτής!

Η εκκλησία των αγίων Αποστόλων αποτελούσε ζωντανή ενορία ως το 1931 μ.Χ. οπότε οι ανασκαφές στην Αρχαία Αγορά οδήγησαν στην κατάργηση –

απαλλοτρίωση του οικισμού της Βλασσαρούς και των γύρω συνοικιών (ευρύτερη περιοχή σημερινής Αρχαίας Αγοράς).
Η συστηματική αρχαιολογική ανασκαφή της Αμερικάνικης Σχολής Κλασικών Σπουδών στα μέσα του 20ου αιώνα στο χώρο της Αρχαίας Αγοράς, συμπεριέλαβε στις εργασίες της την επισκευή και αναστύλωση του ναού, αφαιρώντας συνάμα τις προσθήκες τους 19ου αιώνος. Οι εργασίες διήρκησαν δύο χρόνια, από το 1954-1956, και προσέδωσαν στο ναό του σημερινή του μορφή, η οποία αντικατοπτρίζει κατά το δυνατόν περισσότερο την αρχική ομορφιά του ναού. Εσωτερικά, συντηρήθηκαν οι εναπομείνασες τοιχογραφίες του ναού (διαφορετικών περιόδων), ενώ ταυτόχρονα μεταφέρθηκαν από το κοντινό ναϋδριο του Αγ. Σπυρίδωνος τοιχογραφίες του 17ου αι., οι οποίες εντοιχίστηκαν στο νάρθηκα της εκκλησίας των Αγίων Αποστόλων.
Σήμερα η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων έχει χαρακτηριστεί ως προστατευόμενο βυζαντινό μνημείο.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Στο τέλος του 10ου αιώνος – αρχές του 11ου αιώνος μ.Χ., ένας άγνωστος δυστυχώς σε εμάς σήμερα ιδιοφυής αρχιτέκτονας, που αναζητούσε νέα σχήματα στην οργάνωση εσωτερικού χώρου των εκκλησιών, δρούσε στην επαρχιακή πόλη των Αθηνών.

Το προσωπικό του ταλέντο τον βοήθησε να αναγείρει ένα μοναδικό παράδειγμα σταυροειδούς εγγεγραμμένου με τρούλο ναού, ενώ ήταν ταυτόχρονα τετράκογχος με κυκλική τη γενική χάραξη. Δηλαδή, η δομή του ναού αποτελείται από έναν τετρακίονο σταυροειδή χώρο, που καλυπτεται από τρούλλο.
Άγιοι Απόστολοι της Αγοράς, τομή κατά μήκος.
Άγιοι Απόστολοι της Αγοράς, τομή κατά μήκος (σχεδ. Dinsmoor Jr).
Ο ναός μπορεί να θεωρηθεί επιβίωση παλαιοχριστιανικού οκτακόγχου προσαρμοσμένου στην αρχιτεκτονική γλώσσα της μεσοβυζαντινής εποχής.

Ο ψηλός τρούλος του είναι οκτάπλευρος με δίλοβα παράθυρα και τοξωτά, ενώ το δάπεδο είναι εξ’ ολοκλήρου από μάρμαρο.

Ο άγνωστος αρχιτέκτονας του ναού πρόσθεσε στις 4 κεραίες της σταυροειδούς χάραξης ημικυκλικές κόγχες. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μεταξύ των κογχών αυτών δημιούργησε ίσο αριθμό μικρότερων κογχών, προσδίδοντας έτσι μια αίσθηση ενότητας στο εσωτερικό του ναού.

Αρχιτεκτονική καινοτομία είναι επίσης το τρόπος ενσωμάτωσης του τριμερούς νάρθηκα στον κυρίως ναό. Συγκεκριμένα η δυτική μεγάλη κόγχη του ναού και οι δύο μικρότερές της ενωνόμενες με το νάρθηκα, δημιουργούν το σχήμα του γράμματος Π. Με αυτές τις καινοτομίες ο αρχιτέκτονας επέτυχε να προσδώσει στο ναό, τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά έναν ισορροπημένο και αρμονικό χαρακτήρα.

Εξωτερικά το κτίριο ακολουθεί το πλινθοπερίκλειστο τρόπο δόμησης στα υψηλότερα μέρη των τοίχων του, ενώ αντίθετα στα χαμηλότερα έχουν τοποθετηθεί ασύμμετρα ποικίλα υλικά. Στην τοιχοποιία εμφανίζεται πλούσια εναλλαγή χρωμάτων, που προκαλούν ευχάριστα την αίσθηση του επισκέπτη. Οδοντωτές ταινίες πλαισιώνουν το ναό, ενώ μια ζωφόρος με κεραμοπλαστικά κοσμήματα, τα γνωστά ψευδοκουφικά, δίνει χρώμα και κίνηση στις επιφάνειες. Οι Άγιοι Απόστολοι είναι ο μόνος αθηναϊκός ναός ο οποίος έχει να επιδείξει τέτοια ποικιλομορφία κουφικών στοιχείων, 34 σχέδια στον αριθμό.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΝΑΟΥ

Κατά την διάρκεια των εργασιών του 1956 μ.Χ., συντηρήθηκαν οι εναπομείνασες τοιχογραφίες του ναού, διαφορετικών μεταβυζαντινών περιόδων. Ταυτόχρονα, λόγω κατεδαφίσεως του κοντινού ναϋδρίου του Αγίου Σπυρίδωνος, μεταφέρθηκαν από εκεί και εντοιχίστηκαν στον νάρθηκα των Αγίων Αποστόλων τοιχογραφίες του 17ου αι. μ.Χ..

Το τέμπλο του βυζαντινού ναού, αναστηλώθηκε εξ’ ολοκλήρου στην αρχική του

μορφή, με οδηγό κάποια διασωθέντα μαρμάρινα τμήματα του. Τα υπόλοιπα ανευρεθέντα και μη ταυτοποιηθέντα μαρμάρινα μέλη (πιθανώς και άλλων εκκλησιών της αρχαίας αγοράς), έχουν αποτεθεί στην αυλή τους ναού.